

CÜMLE BİLGİSİ

CÜMLENİN ÖGELERİ

Cümle; bir duyguyu, düşüncüyü, olayı anlatan sözcük ya da sözcükler topluluğudur. Başka bir ifade ile bir veya birden çok sözcüğün “çekimli bir fiille” veya “ek-fiille” çekimlenmiş bir ismin yargı bildirecek şekilde bir araya geldiği tamamlanmış ifadelere **cümle (tümce)** denir. Cümlede her sözcük ya da sözcük grubu cümleyi zaman, yer, kişi vb. açılardan tamamlayarak belli bir görev üstlenir. Sözcük ya da sözcük gruplarının birtakım görevler üstlenmesiyle cümle ögeleri ortaya çıkar. Bu ögeler aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir.

✓ Yüklem	} Temel ögeler	✓ Nesne	} Yardımcı ögeler (Her cümlede yer alamayan ögeler)
✓ Özne		(Her cümlede yer alan ögeler)	
		✓ Zarf tümleci	
		✓ İlgeç tümleci	

Bir cümlede ögelerin hangi görevleri üstlendiğini görmek için aşağıdaki örneği inceleyiniz.

- Bilim şenliklerinde tüm öğrenciler bir hafta boyunca kendi projelerini çeşitli görsellerle tanıtacak.

tanıtacak (yüklem) → Cümlede yapılan işi bildiren öge

(Tanıtan kim?) **Tüm öğrenciler** (Özne) → Yüklemde bildirilen işi yapan öge

(Neyi tanıtacak?) **Kendi projelerini** (Nesne) → Yüklemde bildirilen işten etkilenen öge

(Nerede tanıtacak?) **Bilim şenliklerinde** (Yer tamlayıcısı) → Yüklemde bildirilen işin yapıldığı yer, yönü gösteren öge

(Ne zaman tanıtacak?) **Bir hafta boyunca** (Zarf tümleci) → Yüklemde bildirilen işin zamanını belirten öge

(Neyle tanıtacak?) **Çeşitli görsellerle** (Edat tümleci) → Yüklemde bildirilen işin yapılma aracını gösteren öge

- ✓ Bir cümlelerin temel ögeleri “özne” ve “yüklem”dir. Öyleyse önce, cümlede asıl yargıyı bildirip cümlelerin kurulmasını sağlayan yüklem bulunmalıdır. Sonra yukarıdaki cümlede olduğu gibi yükleme çeşitli sorular sorularak onu çeşitli yönlerden açıklayan öteki ögeler bulunmalıdır.
- ✓ Cümle ögeleri bulunurken dikkat edilmesi gereken kurallar aşağıda verilmiştir:
- ✓ Yüklem belirlendikten sonra yükleme çeşitli sorular sorularak öteki ögeler bulunur. Yüklem dışındaki “**fiil ve fiilimsilere**” soru sorulmaz.
- ✓ Ögeler bulunurken **YÖNT** sıralaması (yüklem, özne, nesne, tümleç) takip edilmelidir. Aksi takdirde özne ve nesne karıştırılabilir.
- ✓ Cümledeki “**söz öbekleri**” (tamlamalar, birleşik sözcükler, deyimler, ikilemeler, eylemsi grupları, edat grupları...) bölünmez.
- ✓ Ögeleri buldurmaya yönelik “**sorular**”, cümle içinde kullanıldığında “**buldurduğu öge**”nin yerini tutar.
- ✓ Ögeler bulunurken yükleme “**neyin**” ve “**kimin**” soruları sorulmaz.
- ✓ Cümledeki **ünlem ifadeleri, hitap sözcükleri, seslenmeler** öge olarak kabul edilmez.
- ✓ **Devrik** cümlelerin ögeleri bulunurken cümle **kurallı** hâle getirilirse hata riski azalır.

Yüklem

Yüklem, cümlelerin en önemli ögesidir. Yüklem, cümlede “kip” (haber ve dilek kipleri) ve “kişi” eki ya da “ek-fiil” olarak yargıyı üzerinde taşıyan sözcük veya sözcük topluluğudur. Bir cümlelerin varlığından söz edebilmek için cümlede yüklem bulunmalıdır.

- ✓ Yüklem, çekimli bir eylemden oluşabilir.
  - Şiirlerimi bir kitapta **toplayacağım**.
  - İnsanlar zor durumda kaldıklarında birbirlerine **yardım eder**.

Bu cümlelerde “**toplayacağım**” ve “**yardım eder**” eylemleri kip ve kişi eki olarak cümlede bir yargı bildirdikleri için yüklemidir.

- ✓ Yüklemler, farklı yapılarda (basit, türemiş) oluşturulmuş eylemlerden oluşabilir.
  - İşim gereği birkaç yıl yurt dışında **kalacağım**. (Basit fiil)
  - **Gidiyorum** gurbeti gönlümde duya duya. (Basit fiil)
  - Ev halkı bu sözü duyunca birbirlerine **bakıştı**. (Türemiş fiil)
  - Kapıda güler yüzlü bir kişi davetiyeleri **kontrol eder**. (Birleşik fiil)
  - Paraya sıkışınca eski hesapları **gözden geçirmiş**. (Birleşik fiil)
  - Mustafa'yla kan kardeşi olduğunu âdeta **unutuvermiştim**. (Birleşik fiil)
- ✓ Yüklem “**ek-fiil**” almış isim soylu bir sözcükten veya bir söz öbeğinden oluşabilir.
  - Şehrin çıkışındaki bu büyük bina **hastanedir**. (İsim)
Ek-fiil
  - Kitapta dikkatli okunması gereken yer **burasıdır**. (İşaret adlı)
Ek-fiil
  - Gecenin bir vakti dışarıda gürültü yapan **kimdi**? (Soru adlı)
Ek-fiil
  - Yükselip alçalan göğsü, **deniz gibiydi**. (Edat öbeği)
Ek-fiil
  - Okuduğu kitabın konusu, **köy yaşamının zorluklarıydı**. (Zincirleme ad tamlaması)
Ek-fiil
  - Bu belde bizim için **yolun sonudur**. (Belirtili ad tamlaması)
Ek-fiil
  - Son çalıştığı yer **iplik fabrikasıymış**. (Belirtisiz ad tamlaması)
Ek-fiil
  - Bu dağların insanlara en cazip gelen yönü **tertemiz havasıdır**. (Sıfat tamlaması)
Ek-fiil
  - Bu yönetmenin son eseri, **epik bir film**di. (Sıfat tamlaması)
Ek-fiil
  - Bilimde geline son nokta, **uzun tecrübelerin sonucudur**. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil
  - **Sonbaharın kendine has büyüğü güzelliğinin ortasında**ym. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil
  - Anadolu, **sayısız kültürü bağrında yaşatmış bir medeniyetler beşiğidir**. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil
  - Sen, bu fotoğrafta **göz alabildiğince uzanan üzüm bağlarının olduğu bir yerdesin**. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil
  - Bruges, **Belçika'nın en popüler ve en romantik şehirlerinden biridir**. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil
  - **Dalgalarda ılgıt ılgıt esen bahar yelisin**. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
Ek-fiil

Özne

✓ Yüklemede bildirilen işi, oluşu, duruşu, hareketi yapan ya da yargıyı üzerinde taşıyan ögedir. Yükleme “**kim, ne**” (yapan kim, olan ne) soruları sorularak bulunur.

- **Hava durumu spikeri** yarın havanın güneşli olacağını söylüyor. (Söyleyen kim? / Hava durumu spikeri)
- **Organ nakli** son zamanlarda oldukça gündemdeydi. (Gündemde olan ne? / Organ nakli)

Bu cümlelerin birincisinde, yükleme (söylüyor) “kim” sorusu sorularak “iş yapan öge” yani özne bulunuyor. İkinci cümlede de ad soylu bir sözcük olan yükleme (gündemdeydi) “ne” sorusu sorularak özne bulunuyor. Bu sorular yükleme doğrudan değil de “söyleyen kim, gündemde olan ne” biçiminde sorulursa özne doğru olarak bulunur.

✓ Özne, (isim) ad soylu sözcük veya söz öbeğinden oluşabilir.

Aşağıdaki cümlelerde özneler, koyu renkli yazılmış, öznelerin türleri ayraç içinde belirtilmiştir.

- **Annesi**, İrem’i piyano kursuna yazdıracak. (İsim)
- **Siz**, deneme sınavına 3. katta girecekmisiniz. (Kişi zamiri)
- **Hangimiz** yarışmaya katılacağız? (Soru adılı)
- **Maceraseverler**, hayatın her noktasında farklı deneyimlere açıktır. (Adlaşmış sıfat)
- **Sabahın serinliği**, en güzel bu bahçede hissedilir. (Belirtili ad tamlaması)
- **Tatil fasikülleri**, bir ay içerisinde basılacak. (Belirtisiz ad tamlaması)
- **Ülkemizin mutfak kültürü** dünya mutfaklarıyla boy ölçüşebilir. (Zincirleme ad tamlaması)
- **Sıkıcı bir iş**, küçük değişikliklerle eğlenceli hâle gelebilir. (Sıfat tamlaması)
- **Bu kış sezonunun yeni kıyafet tasarımları** ilgiyle karşılandı. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
- **Size doğanın kucağında etkileyici bir tatil deneyimi yaşatmak** firmamızın temel hedefidir. (Eylemsi grubu)
- **Yaşam tarzında köklü bir değişiklik yapması gerektiği** açıkça görülüyordu. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş eylemsi grubu)
- **Eski bir matbaa fabrikasının butik otele dönüştürülmesi** turistlerin bu bölgeye ilgisini artırmıştır. (Eylemsi grubu)
- **İsviçreli ruhunu kaybetmeden usta ellerde vücut bulan kalem** yazım konforunu en üst seviyeye çıkarıyor. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)
- **Genel olarak İsveç, Danimarka, Norveç ile özdeşleştirebileceğimiz İskandinav tasarımı evler** sadelik ve fonksiyonellik üzerine kurulu. (Sıfat ve ad tamlamalarından oluşmuş söz öbeği)

DİFnot

✓ Cümlede sözcük olarak yer almayan, yüklemedeki kişi ekinden anlaşılan öznelere **gizli özne** denir. Gizli özne, öge sayısının ve dizilişinin sorulduğu sorularda dikkate alınmaz. Aşağıdaki cümlelerin özneleri parantez içinde altlarına yazılmıştır.

- Veli toplantısını yarın düzenleyeceğiz.
(Düzenleyen kim? / Biz)
- Misafirleri ağırlamaktan sorumlusun.
(Sorumlu olan kim? / Sen)
- Yazmak için beş yılını verdiğim bir kitap.
(Ne, yazmak için beş yılını verdiğim bir kitap? / O)

- ✓ Cümledeki hitap sözleri öge olarak kabul edilmez. Bu sözler cümle dışı unsurdur.

- Mert, derse bir daha geç kalma!

Bu cümlede “Mert” hitap sözü olduğundan özne değil cümle dışı unsurdur. Cümlelerin öznesi ise gizli özne “sen”dir.

- Beni bu şehirde arama, anne!

Bu cümlede de “anne” hitap sözü olduğundan özne değil cümle dışı unsurdur. Cümlelerin öznesi ise gizli özne “sen”dir.

ÖRNEK-1

Acımasız bir kışın sararıp soldurduğu bir bahçeden, buzlar çözümlür çözülmez başlayan baharlar gibi yavaş yavaş hayatın türküsü yükseliyordu.

Bu cümlelerin öznesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Buzlar
- B) Hayatın türküsü
- C) İmkânsız bir kışın kasıp kavurduğu bir bahçeden
- D) Buzlar çözülür çözülmez başlayan baharlar
- E) Acımasız bir kışın sararıp soldurduğu bir bahçeden buzlar çözülür çözülmez başlayan baharlar

ÖRNEK-2

Toprakla uğraşanları maddi açıdan desteklemek ülkemizin kalkınmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Bu cümlelerin öznesi, aşağıdaki sözcük gruplarının hangisinden oluşmuştur?

- A) Sıfat tamlaması
- B) İsim tamlaması
- C) İsim-fiil grubu
- D) Zarf-fiil grubu
- E) Sıfat-fiil grubu

(2018-TYT)

Nesne (Düz Tümleç)

Öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Yükleme sorulan “neyi, kimi” sorularıyla belirtili nesne; “ne” sorusuyla belirtisiz nesne bulunur.

- ✓ Nesne, “yüklemi eylem olan” cümlelerde aranmalıdır.
- ✓ Özneye nesneyi karıştırmamak için “önce özne”, “sonra nesne” bulunmalıdır.

Belirtili Nesne (Neyi?, Kimi?)

- ✓ –i hâl ekini (belirtme durumu eki) alan ögedir.
  - Evden çıkarken **odasını** düzenli bırakır.
  - Bu gece bütün gözler **sizleri** aradı.

İlk cümlede yükleme (bırakır) “**neyi**” sorusu sorularak, ikinci- sinde yükleme (aradı) “**kimi**” sorusu sorularak “yapılan işten etkilenen öge” yani nesne bulunuyor. Aşağıdaki cümlelerde belirtili nesneler koyu olarak yazılmıştır.

- Bulunduğumuz yerden **körfezi** seyrediyoruz.
- Kitap **Sanayi Devrimi’ni** yedi olumsuz etkisiyle ele almış.
- Beyin, insan vücudunda **neyi** kontrol ediyor?
- Araştırmalar **yıldızlar arası ortamda yaşam tanımına girebilecek inorganik örgütlenmeler bulunabileceğini** gösterdi.
- **Öyle güzel geçen bir yaz mevsimini** bir daha ömrü boyunca hiç görmedi.
- İnsan yağmur kokan bir sabaha karşı hatırlar bir gün, **bir camı açtığını**.

Belirtisiz Nesne (Ne?)

- ✓ Yalın hâlde bulunan nesnedir.
  - Hafta sonları babamla **balık** tutarız.

Bu cümlede yükleme (tutarız) “**ne**” sorusu sorularak “yapılan işten etkilenen öge” yani nesne bulunur. Aşağıdaki cümlelerde belirtisiz nesneler koyu olarak yazılmıştır.

- Hikâyenin sonuna geldiğinizde **bir eksiklik** hissedeceksiniz.
- Psikologlar, dışa dönük insanlar ile bu kişilerin kelime seçimleri arasında **bir bağlantı** tespit ettiler.
- Elinizdeki eser bu çağın insanına **ne** sunuyor?
- Uzmanlar, “**Yapay zekâ sayesinde sporcu sakatlanmalarını engelleyebiliyoruz.**” diyorlar.

DİFnot

- ✓ Bu mevsimde tabiat bizlere baş döndürücü renkler sunar.

(Sunan ne? / Tabiat)
Özne

(Tabiat ne sunuyor? / Baş döndürücü renkler)
Nesne

Bu cümlede özne de nesne de yükleme sorulan “ne” sorusunun cevabıdır. “Ne” sorusu yükleme doğrudan sorulmayıp “Sunan ne?” biçiminde sorulursa özne doğru bulunur. Özne bulunduktan sonra “ne” sorusu özneyle birlikte “**Tabiat ne sunuyor?**” biçiminde sorulursa nesne doğru bulunmuş olur.

ÖRNEK-3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde belirtisiz nesne vardır?

- A) Yeni ürünlerin tanıtılacağı gecede şirket sahibinin davet ettiği birçok ünlü konuk vardı.
- B) Gece için özel görevlendirilen kişiler, salonun ön tarafına küçük bir sahne kurmuştu.
- C) İnsanların öve öve bitiremediği bu diziyi daha önce hiç seyretmedim.
- D) Toplu sözleşme öncesi, işçiler, sıkıntılarını yetkililere tek tek anlattı.
- E) Her sabah işe gitmeden önce kahvaltı yaparken mutlaka gazetesini okur.

ÖRNEK-4

Aşağı yukarı kırk yaşından sonra saydam tabakanın göz hü-
releri ^I yorulmaya başlar. Mitokondriler ATP molekülü biçiminde
^{II} daha fazla enerji üretir. Bunun sonucunda da görme yetisi za-
^{III} yıflar. Hayvan deneylerinde mitokondri yorgunluğunun koyu
^{IV} kırmızı ışığının etkisiyle azaltılabileceği anlaşılmıştı. Kırmızı ışık,
^V mitokondrilerdeki belli başlı diyafram pompalarını iyileştiriyor.

Bu parçada numaralanmış söz gruplarından hangisi belirtisiz nesne görevindedir?

- A) I   B) II   C) III   D) IV   E) V

Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)

Yüklemi, özellikle yer ve yöneliş bakımından tamamlayan ögedir. Yer tamlayıcısı; yükleme sorulan “**kime, kimde, kimden, nereye, nerede, nereden, neye, neyde, neyden**” sorularına cevap verir. Bu sorulara göre yer tamlayıcısı olan öge “**-e, -de, -den**” durum eklerinden birini alır.

- Balzac, *Vadideki Zambak* romanına otuzlu yaşlarında başlamıştır.
- ✓ Yer tamlayıcısının sorusu ile cevabı aynı eki almalıdır. “Otuzlu yaşlarında” söz grubu “-da” bulunma durumu ekiyle bitse de yer tamlayıcısı değildir. Çünkü “ne zaman” sorusu ile bulunmaktadır.

Bu cümlede “**Vadideki Zambak romanına**” sözü, yükleme sorulan “**neye**” sorusuna cevap verdiği için yer tamlayıcısıdır.

- Yaşadığımız bölge **şehir merkezinden** uzaktı. (Nereden?)
- **Radyoda** annemin en sevdiği türkü çalıyor. (nerede?)
- Bir yatırım kararı alınırken muhakkak bir uzmana danışılmalı. (Kime?)
- Çocukluğum **yemyeşil yaylalarda** geçti. (Nerede?)
- Geçen yıl diktiğimiz fidanlar **meyve vermeye** başladı. (Neye?)
- Demir yolu, Ant Dağlarını geçip **bir milyon nüfusa sahip bir kent olan Mendoza’ya** uğrar. (Nereye?)
- Eşyalar, **büyük yeşil abajurun altında** daha güzel görünüyor. (Nerede?)
- Fabrikada pişen yemeklerin buharı, bacalar yoluyla **dışarıya** atılır. (Nereye?)
- **İki binanın arasında** beş metre açıklık var. (Nerede?)
- **İki adım ötedeki yere** dolmuşla mı gidilir? (Nereye?)
- Dil, **ses ve anlam yönüyle ortak olan kurallardan** yararlanılır. (Neyden?)
- Evdeki bütün mutfak kapları **pişirilmiş topraktan** yapılmıştı. (Neyden?)
- Bu karışık iplik yumağını **kime** açtırmalı? (Sorunun kendisi, buldurduğu ögedir yani yer tamlayıcısıdır.)
- Siz her sabah bu yoldan **nereye** yürüyorsunuz? (Sorunun kendisi, buldurduğu ögedir.)
- Bu deney için **neye** ihtiyacımız olacak? (Sorunun kendisi, buldurduğu ögedir.)
- Çocukluğundan beri **hangi işlerde** çalışmış? (Sorunun kendisi, buldurduğu ögedir.)

DİFnot

- ✓ Cümlede “-e, -de, -den” eklerinden birini alan her öge, yer tamlayıcısı değildir. Yer tamlayıcısını bulurken **hem soruda hem de cevapta** -e, -de, -den eklerinin yer almasına dikkat edilmelidir.

- Haberde aşırı sıcaklardan bahsediliyor. (Haberde **neyden** bahsediliyor? / Aşırı sıcaklardan)
- Aşırı sıcaklardan bazı ülkelerde okullar tatil edildi. (Okullar neden (niçin) tatil edildi? / Aşırı sıcaklardan)

Bu cümlelerin birincisinde “-den” ekini alan “**aşırı sıcaklardan**” sözcüğü, “**neyden**” sorusunun cevabı olduğu için “yer tamlayıcısı”; ikincisinde “**neden (niçin)**” sorusunun cevabı olduğu için “zarf tümlecisi”dir. Zarf tümlecinin sorusunda ayrı bir “-den” ekinin bulunmadığına dikkat ediniz.

ÖRNEK-5

Modern şehir hayatının gün içerisinde onlarca kişiyle iletişime geçmeyi zorunlu kılan ve kişileri binlerce mesaja maruz bırakan yapısı, insana daha önce deneyimlemediği bir uyum sürecini dayatıyor.

Bu cümledeki öğelerin doğru sıralanışı, aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) Özne - zarf tümleci - belirtisiz nesne - yüklem
- B) Belirtisiz nesne - özne - belirtili nesne - yüklem
- C) Zarf tümleci - yer tamlayıcısı (dolaylı tümleş) - özne - yüklem
- D) Özne - yer tamlayıcısı (dolaylı tümleş) - belirtili nesne - yüklem
- E) Belirtili nesne - zarf tümleci - özne - yüklem

(2019-TYT)

Zarf Tümleci

Yüklemi; **durum, zaman, miktar, yön, sebep** ve **soru** gibi yönlerden tamamlayan öğelerdir. Yükleme sorulan “**nasıl, ne zaman, ne kadar, neden (niçin, niye)**” sorularıyla bulunur.

- Hafta sonları düzenli olarak doğa gezilerine katılırdı.

Bu cümlede “**hafta sonları**” sözü, yüklemi zaman yönünden; “**düzenli olarak**” sözcüğü durum yönünden tamamladığından iki ayrı zarf tümleci vardır.

Aşağıdaki cümlelerde zarf tümleçleri koyu renkle yazılmıştır.

- Annemin yirmi yıldır ağlayan yüzü **bu akşam** ilk defa güldü. (Zaman)
- **Gün doğmadan** yolculuğumuz başladı. (Zaman)
- **Yıl sonuna kadar** yeni projeye başlanacak. (Zaman)
- Çocuklar **güle eğlene** birbirlerinin yüzlerini boyuyorlar. (Durum)
- Şirket, alacaklarını **henüz** tahsil edememişti. (Zaman)
- Çocuk, **korkudan** yanımıza gelemiyordu. (Sebebe)
- **Sıcaktan** klimalar bile çalışmıyordu. (Sebebe)
- Toplantıda onunla **fazla** konuşmadım. (Miktar)
- **Ayaklarının ucuna basarak** salona girdi. (Durum)
- Kayıt başvuruları **temmuzda** başlayacaktı. (Zaman)

Dikkat edilirse yukarıdaki örneklerde “sıcaktan”, “temmuzda” gibi sözcükler “-de -den” hâl ekleri olsa da onları bulduran sorularda “-de” ve “-den” olmadığı için (“ne zaman”, “niçin” sorularına cevap verdikleri için ve bu sorularda -de ve -den eki bulunmadığı için) yer tamlayıcısı değil zarf tümleci olmuştur.

ÖRNEK-6

Vücudumuzdaki proteinlerin üçte birini oluşturan kolajen ----.

Bu cümle aşağıdakilerden hangisiyle tamamlanırsa öğe dizilişi “özne - zarf tümleci - belirtisiz nesne - yüklem” şeklinde olur?

- A) aynı zamanda bilinen en sağlam malzemelerden biridir
- B) başta kemik ve deri olmak üzere tüm dokularda bulunur
- C) genç ve pürüzsüz bir cilde sahip olmamıza yardımcı olur
- D) bulunduğu dokudaki işlevine göre karmaşık yapılar ortaya çıkarır
- E) hayli uzun ömürlü olmakla birlikte belli bir yaşam süresine sahiptir

(2022-TYT)

DİFnot

- ✓ Bir cümlede birden fazla zarf tümleci bulunabilir.

- Gece bülbül **ağaran vakte kadar** ağlarmış.

Ne zaman ağlarmış? (Gece)

Ne kadar ağlarmış? (Ağaran vakte kadar)

- Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince

Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince

Ne zaman serpilmeye başladı? (son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince)

Nasıl serpilmeye başladı? (ince ince)

DİFnot

- ✓ Yer-yön zarfı ek alırsa zarf tümleci olmaz. Aldığı eklerle göre öğe olarak değişik görevler üstlenir.

- Küçük bir kuş **içeri** girdi. (Zarf tümleci)

- Komutan **içeriye** girdi. (Yer tamlayıcısı)

- **içerisi** çok kalabalıkmış. (Özne)

- Birkaç gündür **içeriye** gözetliyor. (Nesne)

Bu cümlelerin birincisinde “içeri” sözcüğü, hiçbir çekim eki almadığı için ve fiili belirttiği için “zarf tümleci”dir. İkincisinde “içeriye” sözcüğü, “nereye” sorusunun cevabı olduğu için yer tamlayıcısı; üçüncüsünde “içerisi” sözcüğü, “ne” sorusunun cevabı olduğu için özne; dördüncüsünde “içeriye” sözcüğü, “neyi” sorusunun cevabı olduğu için nesnedir.

İlgeç (Edat) Tümlerci

Yüklemin anlamını **amaç, araç, birliktelik, neden** gibi yönlerden tamamlayan ögelerdir. Yükleme sorulan “**ne ile, kiminle, ne için, kimin için**” sorularıyla bulunur.

- Dün **askerlerle** arama kurtarma çalışmalarına katıldık.

Bu cümlede “askerlerle” sözcüğü “kiminle” sorusuna cevap verdiğinden ve yüklemi birliktelik yönünden tamamladığından edat tümlercidir. Aşağıdaki cümlelerde edat tümlerleri koyu renkle gösterilmiştir.

- Tarihî eserler **uçakla** yurt dışına kaçırılmış. (Ne ile?)
- **Sizinle** bir tren yolculuğunda tanışmıştık. (Kiminle?)
- Yöre halkı köy odasında **yabancı konuklarla** ilgileniyordu. (Kiminle?)
- Bağımsızlık **bizim için** çok önemlidir. (Kimin için?)

DİFnot

- ✓ Edat tümlerci, seçeneklerde ayrı bir öge olarak verilmemişse **zarf tümlerci** kabul edilir. Nitekim 2022 TYT sorusunda -e göre edatıyla kurulan ifade zarf tümlerci olarak kabul edilmiştir.

Cümlelerin Ögelerini Bulma

Cümlelerin ögeleri bulunurken sıklıkla yapılan hatalardan biri söz öbeklerinin yanlış bölünmesidir. Bu konuda yanlışlık yapmamak için aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

- **Dünya genelinde etkili olan su kıtlığı bizim ülkemizde de devam ediyor.**

Cümlede birleşik eylem olan “**devam ediyor**” sözü, kip eki almış olduğu ve cümleyi bir yargıya bağladığı için yüklemdir.

Yükleme sorulan “Devam eden ne?” sorusunun cevabı olan “**Dünya genelinde etkili olan su kıtlığı**” sözü öznedir. Öznede “su kıtlığı” isim tamlaması, “etkili olan” sıfat-fiiliyle sıfat tamlaması kurduğu için bölünmez. “Dünya genelinde etkili olan” sözü, “etkili olan” fiilimsinin yerini bildirdiği için özneye dâhildir. Yükleme sorulan “Nerede devam ediyor?” sorusunun cevabı olan “bizim ülkemizde de” sözcüğü, yer tamlayıcısıdır.

- **Aydınlanmak, insanın aklını kendisinin kullanmaya başlamasıdır.**

Bu cümlede “başlamasıdır” sözü ek-fiil aldığı için yüklemdir fakat “insanın... başlaması” söz grubu bir tamlama oluşturduğu için yüklem bölünemez ve “insanın kendi aklını kullanmaya başlamasıdır” söz öbeği yüklemi oluşturmaktadır. Yükleme “Ne?” sorusu sorulduğunda alınan cevap “Aydınlanmak” ise özne görevindedir.

- **Eleştirmenlerin edebiyat dergilerine yaptıkları değerlendirmelere birçok genç yazar burun kıvrıyor.**

Bu cümlede birleşik eylemden olan “burun kıvrıyor” sözü bir deyim olduğu için bölünemez ve “-yor” kipiyle yargı bildirdiği için “yüklem” görevindedir. Yükleme sorulan “Burun kıvrıyan kim?” sorusunun cevabı “birçok genç yazar” sözünün “özne” olduğu görülür. Öznede “yazar” adı, “birçok” ve “genç” sıfatlarıyla tamlama kurduğu için bölünemez. Yükleme sorulan “Neye burun kıvrıyor?” sorunun cevabı olan “eleştirmenlerin edebiyat dergilerinde yaptıkları değerlendirmelere” sözü ise “yer tamlayıcısı”dır.

Aşağıda ögelerine ayrılan cümlelerde, söz öbeklerini oluşturan sözcüklerin anlamca birbirine nasıl bağlanıp öge kurduğuna dikkat edelim.

- Zamanından önce alınmış kararların sonu / yoktur.
- Ülkemizde uzun yıllar etkisini sürdüren eski şiir anlayışını yıkan genç şairin şiirlerine / hepimiz / hayrandık.
- Daha ilk yapıtıyla büyük ses getirip okurların ve eleştirmenlerin beğenisini kazanan birçok genç sanatçının, daha iyi yapıtlar verme hevesini yitirdiğini / görüyoruz.

ÖRNEK-7

Sırf kendi için okuyan, gezen, eğlenen bir aydın kendini yaşarken öldürmüyor mu?

Bu cümledeki ögelerin doğru sıralanışı aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) Belirtisiz nesne – özne – zarf tümlerci – yüklem
- B) Zarf tümlerci – belirtili nesne – yüklem
- C) Özne – belirtili nesne – zarf tümlerci – yüklem
- D) Özne – zarf tümlerci – yüklem
- E) Belirtisiz nesne – zarf tümlerci – yüklem

(2018-TYT)

ÖRNEK-8

Türkiye’nin ulu dağlarını, ıssız koylarını, göç dışında kimsenin ayak basmadığı sarp geçitlerini anlatan renkler; en az kendileri kadar etkileyici motif ve desenlerde yer yer boy gösteriyor.

Bu cümlede aşağıdaki ögelerden hangisi bulunmamaktadır?

- A) Özne
- B) Dolaylı tümleş
- C) Belirtili nesne
- D) Zarf tümlerci
- E) Yüklem

(2017-LYS)

CÜMLE VURGUSU

Cümlede anlamca en önemli öge, vurgulu söylenir yani öteki öğelerden baskılı ve şiddetli seslendirilir. Cümlede vurgulanan öge, cümle sesli okunurken kendini daha tonlu bir söyleyişle belli eder.

Cümledeki vurgulu öge aşağıdaki kurallara göre belirlenir.

- ✓ Yükleme fiil olan cümlelerde vurgu yüklemden önceki ögedir.
  - Kargo firması bu paketleri iki gün içinde **müşterilerine** ulaştıracak. (Yer tamlayıcısı)
  - Kargo firması bu paketleri müşterilerine **iki gün içinde** ulaştıracak. (Zarf tümleci)
  - Bu paketleri iki gün içinde müşterilerine **kargo firması** ulaştıracak. (Özne)

ÖRNEK-9

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde diğerlerinden farklı bir öge vurgulanmıştır?

- A) İşe yetişmek için acele ederken hazırladığı sunumu unuttu.
- B) Kimse onun kısa sürede nasıl bu kadar başarılı olduğunu bilmiyor.
- C) Şehir dışından gelenlere öncelikle yörenin tarihî mekânları gezdirilir.
- D) Zor durumlar yaşasa da derdine kimseyi ortak etmez.
- E) Şirket bu yıl yeni bir patent projesini hayata geçirecek.

- ✓ İsim cümlelerinde vurgu genellikle yüklem üzerindedir.
  - Bu sorumluluk **senindir**. (Yüklem)
- ✓ “de, da” bağlacı vurguyu kendinden önceki ögeye taşır.
  - **Kardeşim** de bu yıl futbol takımına seçildi. (Özne)
  - Kardeşim **bu yıl** da futbol takımına seçildi. (Zarf tümleci)
  - Kardeşim bu yıl **futbol takımına** da seçildi. (Yer tamlayıcısı)
- ✓ Soru eki “mı, mi” vurguyu kendinden önceki ögeye taşır.
  - **Ali Bey** mi geçen hafta size bu ödevi vermişti? (Özne)
  - Ali Bey **geçen hafta** mı size bu ödevi vermişti? (Zarf tümleci)
  - Ali Bey geçen hafta **size** mi bu ödevi vermişti? (Yer tamlayıcısı)
  - Ali Bey geçen hafta size de bu ödevi **vermiş** miydi? (Yüklem)

- ✓ Soru anlamı taşıyan ögeler vurguyu kendi üzerinde taşır.
  - Onlara **kim** bu belgeyi imzalattı? (Özne)
  - Çocuklar **neyi** sabahtan akşama kadar aramışlar? (Nesne)
  - Misafirler yemekten sonra **nereye** gidecek? (Yer tamlayıcısı)
  - Takıma yeni alınan sporcu **nasıl** oynuyor? (Zarf tümleci)
  - Senin yaşamayı hayal ettiğin yer **neresidir**? (Yüklem)

DİFnot

- ✓ Bir cümlede sorunun hangi ögeyi buldurmaya yönelik olduğu sorulduğunda vurgulanan soruya ve o sorunun cevabına bakılır.
- ✓ Herhangi bir soru, “ek eylem” aldığı anda doğrudan yüklem vurgulanmış olur ve soru, “yüklemi buldurmaya” yönelik olur.
  - **Kimdir** bu saatte kapımıza dayanan? (Yunus’tur.)

Bu cümlede hem “kimdir” sorusu hem de onun cevabı “Yunus’tur”, birer yüklem. Çünkü “ek-eylemin geniş zaman eki”ni (-dir) almıştır. Ek-eylem, isimleri ve isim soylu sözcükleri yüklem yapar.

ÖRNEK-10

- I. Nerede kardeşlerin cömert Nil, yeşil Tuna?
- II. Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı?
- III. Niçin küçülüyor eşya uzakta?
- IV. Bu mu rüyalarda içtiğim cinnet?
- V. Bu kükürtlü duman nedir inimde?

Numaralanmış bu dizelerden hangileri vurgulanan öge yönüyle diğerlerinden farklıdır?

- A) I ve II
- B) I ve III
- C) II ve III
- D) III ve IV
- E) IV ve V

ARA SÖZ VE ARA CÜMLE

Cümleye açıklama için getirilen, **iki virgül** ya da **iki kısa çizgi** arasında kullanılan, atılması cümlelerin anlamında ve yapısında bir bozukluğa yol açmayan sözlerdir.

- İlkokul öğretmenimi, **bana kitap sevgisini aşıl原因an o kıymetli insanı**, dün ziyaret ettim.

İki virgül arasında yazılan “bana kitap sevgisini aşıl原因an o kıymetli insanı” sözü, “İlkokul öğretmenimi” ögesinin açıklayıcısı olduğu için ara sözdür.

- ✓ Ara sözler, açıkladığı ögenin görevini üstlenir.
  - Behçet Necatigil, evler şairi, cumhuriyet şiirine yeni bir soluk getirmiştir. (Öznenin açıklayıcısı)
  - Tanpınar Ankara'yı, *Beş Şehir* kitabında da ele aldığı bu şehri, Yahya Kemal'den daha çok sevmiştir. (Nesnenin açıklayıcısı)
  - 6 Mayıs'ta, Hızır ile İlyas'ın buluştuğuna inanılan bu günde, çeşitli köy ve kasabalarda Hıdırellez Şenlikleri düzenlenir. (Zarf tümlecinin açıklayıcısı)
- ✓ Herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmayan ara sözler de vardır. Cümle biçiminde bulunan yani kendine ait bir yüklemi olan bu ara sözler “**ara cümle**” adını da alır. Bu tür ara sözler, cümle dışı unsurdur.
  - Bu çocuklar, **şuraya yazıyorum**, gelecekte büyük işler başaracak.
  - Bu dert, **Allah düşmanımın başına vermesin**, çekilecek gibi değil.
  - Öğretmenimiz, **nedendir bilinmez**, sınıfa yeni gelen Feride'yle özel olarak ilgileniyordu.

ÖRNEK-11

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ara söz dolaylı tümleş görevindedir?

- Uzayıp giden bozkırı aşacak, sonra kanala gelecek, dağların eteğinden döne dolana gideceklerdi.
- Çoğulculuk, hoşgörü ile birlikte var olduğu müddetçe, toplumu huzura kavuşturur.
- Yaşlı kadın onu, gözleri yaşlı çocuğu, tatlı sözlerle teselli etmeye çalıştı.
- Kütüphanede bizi bekleyenlerden biri, Müdür İhsan Bey, gülümseyerek yanımıza geldi.
- Kino, gözlerini açıp önce rengi gittikçe ağaran dikdörtgene, kapıya, baktı.

ÖRNEK-12

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ara söz veya ara cümle yoktur?

- Türk edebiyatının en önemli realist romanlarından biri olan *Ateşten Gömlek* bizzat yazarının yaşamını yansıtır.
- Yakup Kadri, edebiyatımızın en büyük nehir romancısı, eserleriyle geçmişimizdeki yaklaşık yüz yıllık döneme ışık tutmuştur.
- Bir zamanlar burada, belki de unutmuştundur, tüm aile bireyleriyle kahve içmiştik.
- Hiç unutmadığı iş yerinde, ilk çalıştığı yerde, çalışmak için can atıyordu.
- İlhan Bey sınıfın en tembel öğrencisini, Hakan'ı, bile belli bir seviyeye getirmişti.

ÖRNEK-13

(I) “Bilim insanı mı yoksa denemeci mi?” diye aklımızdan geçirmeye kalkışır kalkışmaz bilim insanlarını buluruz karşımızda. (II) Fizikçileri, biyologları, sosyologları, hepsini, hepsini gücendiririz. (III) Şu uzmanlık çağında, olur şey değil ya, bir yazısıyla fizikçi, öbürüyle sosyolog, bir başka yazısıyla da biyolog diye selamlayacağız öyleyse denemeciye. (IV) Oysa edebiyattır denemecilerin yaptığı; basbayağı, düpedüz edebiyat. (V) Tanıdığım bilim insanları, yanlış anlaşılmalara önlemek için söyleyeyim, çoğunlukla deneme okur edebiyat diye.

Bu parçada numaralamış cümlelerin hangilerinde herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmayan ara cümle yer verilmiştir?

- I ve II
- II ve III
- II ve IV
- III ve V
- IV ve V

1. Diksiyon kurslarımızdaki bazı kursiyerler, uzun süredir İngilizce çalıştıklarını ve bunun da Türkçelerinde sıkıntılar oluşturduğunu belirtiyorlar.

Bu cümledeki öğelerin doğru sıralanışı aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) Özne - Zarf tümleci - Nesne - Yüklem
B) Özne - Zarf tümleci - Yer tamlayıcısı - Nesne - Yüklem
C) Özne - Nesne - Yüklem
D) Özne - Yer tamlayıcısı - Nesne - Yüklem
E) Özne - Yer tamlayıcısı - Yüklem

2. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin öğeleri doğru ayrılmıştır?

- A) Uzun boylu genç / gözlerini tavana dikerek / uzun süre sessiz / kaldı.
B) Ağır bir hastaya kötü sözler söylememek gerektiğini düşünerek / sustum.
C) Otele geldiğim zaman / arkadaşımın / uyuduğunu / gördüm.
D) Ne yapacağımı / bilemeden / uzun zaman / İstanbul'da / dolaşım.
E) Büyük salonun kapıya yakın bir duvarının önünde / birdenbire durdum.

3. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin öge sayısı diğerlerinden fazladır?

- A) Dilin ağzın değişik noktalarına temasıyla ünlüler çıkmaktadır.
B) Seslerin yanlış boğumlanmasında çoğu zaman mahallî söyleyişlerin etkisi vardır.
C) Vurgu sisteminin tespiti bazen zordur.
D) Boğumlanma, seslerin ve hecelerin iyi anlaşılacak şekilde söylenmesidir.
E) Boğumlanma çalışmalarında tekerlemeler kullanılır.

4. Aşağıdaki cümlelerden hangisi öge sayısı bakımından diğerlerinden farklıdır?

- A) Sabahtan beri beklediğimiz misafirler evi bulamamış.
B) Çöpe atılacak eşyaların bir kısmını taşıdık.
C) Elindeki listede yazılan yiyecekler alınacak.
D) Hafta sonu havaların daha da soğuyacağı söyleniyor.
E) Günlerce süren asfalt çalışmaları bitti.

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat tamlaması özne görevindedir?

- A) Birçok araştırmacı, atasözlerini gerçek anlamlı ve mecaz anlamlı olarak sınıflandırmıştır.
B) İnsan türünün gezegenimize vurduğu damgadan gururla söz edemiyoruz.
C) İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya birçok yenilikle tanıştı.
D) Baykonur Uzak Üssü'nde fırlatma rampaları kısa sürede yenilenecek.
E) Su kaynaklarımızın verimsiz kullanımı gezegenlerimizdeki doğal hayatı tehdit ediyor.

6. Yeni düzenlemelerden sonra üniversitelerimiz, iş dünyasıyla gerekli ilişkileri kurarak öğrencilerin zengin uygulama kaynaklarından yararlanmalarını sağlayabilecektir.

Bu cümledeki öğelerin doğru sıralanışı aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) Zarf tümleci - Nesne - Zarf tümleci - Özne - Yüklem
B) Özne - Yer tamlayıcısı - Zarf tümleci - Nesne - Yüklem
C) Zarf tümleci - Özne - Zarf tümleci - Nesne - Yüklem
D) Nesne - Özne - Zarf tümleci - Yer tamlayıcısı - Yüklem
E) Yer tamlayıcısı - Zarf tümleci - Özne - Yüklem

7. (I) Bir süre daha kumlarda tökezleyerek yürüdüler. (II) Sonra ansızın karşılarında bir ev belirdi. (III) Küçük, çatısı eğik bir evdi ve evin duvarları tuğla ve tahtayla değil, üst üste konmuş reklam afişleriyle örülmüştü. (IV) Evin önünde uzun boyludan çok, enine genişlemiş, beyaz sakallı bir adam duruyordu. (V) Birbirine yapıştırılmış gazetelerden oluşmuş ve yere kadar uzanan bir elbise giymişti.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde belirtisiz nesne vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

8. Öğrencilerin klavyeyi mesleklerinin bir parçası olarak düşün-
dükleri söylenebilir. Öğrencilerin meslek yüksekokul-
larını tercih etme sebepleri "bir meslek sahibi olmak" ola-
rak düşünüldüğünde öğrencilerde iş, meslek, memurluk

II

gibi kelimelerin çağrışım yapması beklenen bir sonuçtur.
Yine klavyenin yarış, eğlence, hırs, sabır vb. kelimeleri

III

çağrıştırdığı görülmüştür. Bazı öğrenciler klavyeyi sadece

IV

bir meslek unsuru olarak görmeyip aynı zamanda bunu bir
eğlenceye, yarışmaya, hırsa dönüştürmektedir. Dersin
başarısını etkileyen temel faktör öğrencinin kendi iç moti-

V

vasyonu olarak algılanmaktadır.

**Bu parçada numaralanmış yerlerden hangisi diğerle-
rinden farklı bir ögedir?**

- A) I B) II C) III D) IV E) V

9. Eiseley'in bir dizi gözlemden sonra, ilgisizmiş gibi görünen
bambaşka bir düşünceyi dile getirmesi, günümüz okurla-
rına yüzyılın ortasındaki okuyuculara kıyasla daha az şa-
şırtıcı gelecektir.

**Bu cümledeki öğelerin doğru sıralanışı aşağıdakilerin
hangisinde verilmiştir?**

- A) Özne - Yer tamlayıcısı - Zarf tümleci - Yüklem
B) Zarf tümleci - Özne - Yer tamlayıcısı - Yüklem
C) Nesne - Özne - Yer tamlayıcısı - Yüklem
D) Zarf tümleci - Nesne - Yer tamlayıcısı - Yüklem
E) Özne - Zarf tümleci - Nesne - Yüklem

10. (I) Yaşama felsefesi (II) Nietzsche'nin kendi yaşam tecrü-
belerinden çıkıp (III) bizleri (IV) bir şekilde besleyeceği için
(V) bu konuda zihnimizde beliren soru işaretlerini de (VI)
açıklığa kavuşturmalıyız.

**Bu cümlede hangi numaralar arasında kalan öge
cümlelerin nesnesidir?**

- A) I ile II B) II ile III C) III ile IV
D) IV ile V E) V ile VI

11. İçinde bulunduğumuz dönemde (I) daha büyük kozmolojik
ölçekte (II) Newton yasalarından yararlanarak (III) sadece
matematiksel araçlarla (IV) görülmeyen bir gezegenin yö-
rüngesini (V) belirleyebiliyoruz.

**"Genellikle" sözcüğü, bu cümlede numaralanmış yer-
lerin hangisine getirilirse vurgulanmış olur?**

- A) I B) II C) III D) IV E) V

12. Daire -matematikçileri en çok büyüleyen bu tek biçim-
I

Eukleides geometrisinin bütünü gibi dünyanın ve evrenin
biçim ve işleyişini betimlemek için gelecekte yapılacak
tüm girişimlerde -olumlu ya da olumsuz- çok önemli bir rol
II

oynayacaktır. Eski İskenderiye -o çağın edebiyat, araştır-
III

ma merkezi- bilim alanlarında en büyük ve sivrilmiş yete-
neklerini, kısmen büyük kütüphanesi sayesinde
-ki dünyanın en zengin bilim eviydi- kendine çekti. İkincisi,
IV

Güney Mısır'da Nil kıyısında kurulmuş, bugünkü Assuan
kentine -o zamanki adıyla Syene- ilişkin bir coğrafi olguyu
V

ıçeriyordu.

**Bu parçada numaralanmış yerlerden hangileri özne-
nin açıklayıcısı olan ara sözdür?**

- A) I ve II B) I ve III C) II ve IV
D) III ve V E) IV ve V

1064386

ÖĞRENCİ NO	YANITLAR
1 0 0 0 0 0 0	1 A B C D E 11 A B C D E
2 1 1 1 1 1 1	2 A B C D E 12 A B C D E
3 2 2 2 2 2 2	3 A B C D E 13 A B C D E
4 3 3 3 3 3 3	4 A B C D E 14 A B C D E
5 4 4 4 4 4 4	5 A B C D E 15 A B C D E
6 5 5 5 5 5 5	6 A B C D E 16 A B C D E
7 6 6 6 6 6 6	7 A B C D E 17 A B C D E
8 7 7 7 7 7 7	8 A B C D E 18 A B C D E
9 8 8 8 8 8 8	9 A B C D E 19 A B C D E
10 9 9 9 9 9 9	10 A B C D E 20 A B C D E

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

✓ Cümleler; yapılarına, anlamlarına, yüklemelerinin yerine ve yüklemelerinin türüne göre dört grupta incelenir.

1. Yüklemine Göre (Yüklemin Türüne Göre) Cümleler
2. Öge Dizilişine Göre Cümleler
3. Anlamına Göre Cümleler
4. Yapısına Göre Cümleler

Yüklemine Göre (Yüklemin Türüne Göre) Cümleler

✓ Cümleler, yüklemelerinin türüne göre iki başlıkta incelenir.

Fiil (Eylem) Cümlesi

Yüklemi basit ya da birleşik çekimli fiil olan yani en az bir “kip” ve “şahıs” bildiren cümlelerdir.

- Aradan geçen bunca zamana rağmen köyümü unutmadım.

Bu cümlemin yüklemi, “unut-” eylemine, görülen geçmiş zaman kipi ve 1. tekil kişi eki getirilerek oluşturulduğu için bu cümle bir fiil cümlesidir.

✓ Aşağıdaki cümleler yüklemeleri çekimli bir fiil olduğundan birer fiil cümlesidir.

- Kitaptaki soruları çözerken zorlandık.
- Ara sıra eski günleri de an.
- Babam, her zamanki gibi kapıda karşıladı bizi.
- Bu sıkıntılar seni hedefinden vazgeçirmesin.

İsim (Ad) Cümlesi

✓ Yüklemi ad soylu sözcük ya da sözcük öbeği olan cümlelere **ad (isim) cümlesi** denir. İsim soylu bir sözcük (isim, sıfat, zamir, edat, fiilimsi...) “ek-fiil” alarak yüklem olur. Bir başka deyişle yüklemi çekimli bir fiil olmayan bütün cümleler ad (isim) cümlesidir.

- Yolculuğa çıkmak, yeni umutların başlangıcıdır.

Bu cümlemin yüklemi “başlangıç” ismine ek-fiil “-dır” getirilerek oluşturulduğu için cümle, isim cümlesidir.

✓ Aşağıdaki cümleler yüklemeleri ad soylu sözcüklerden oluştuğu için birer isim cümlesidir.

- Hava da deniz gibi durgundu bugün.
- En sevdiği eşyalardan biri de bardaklarıdır.
- Duymak istediğim cümleleri kuran sadece oydu.
- Sen değil miydin o gün sinemaya giden?
- Bir insana dertlerini unutturan en güzel terapi çalışmaktır.

Öge Dizilişine Göre Cümleler

✓ Cümleler, yüklem cümledeki yerine göre üçe ayrılır.

Kurallı (Düz) Cümleler

✓ Yüklem, cümlemin sonunda olduğu cümlelerdir.

- Kurt ulumaları buradan bile işitilebiliyordu.

Bu cümlemin yüklemi (işitilebiliyordu) cümlemin sonundadır. Bu yüzden cümle kurallıdır.

✓ Aşağıdaki cümleler yüklemeleri sonda bulunduğu birer kurallı cümledir.

- Şehrin üzerinden geçen bulutlara imreniyorum.
- Karın böyle yağdığını daha önce hiç görmemiştin.
- Gözümü alan, sokak lambalarıydı.
- Bahsettiğim film bu değildi.
- Bu sözleri söyleyen kesinlikle o.

Devrik (Kuralsız) Cümle

Yüklem, cümlemin sonunda bulunmadığı cümlelerdir. Yüklem, cümlemin başında ya da ortasında olabilir.

- Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel olduğunu.

Bu cümlemin yüklemi (bilmezdim) cümlemin başındadır. Bu yüzden cümle devriktir.

✓ Aşağıdaki cümleler yüklemeleri sonda bulunmadığından birer devrik cümledir.

- Geceleyin bir ses böler uykumu.
- Bendim geçen ey sevgili, sandalla denizden.
- Arıyorum yıllar var ki ben onu.
- Âşığımı beni çağıran bu sesin.
- Bir ilkbahar sabahı güneşle uyandın mı hiç?

Eksiltili Cümle

✓ Yüklemi çeşitli nedenlerle söylenmemiş cümlelerdir. Bu cümlelerde yüklem tamamlanması okuyucudan beklenir. Eksiltili cümlelerin sonuna üç nokta konur.

- Karşımızda dağın eteklerine doğru uzanan yemyeşil bir orman...

Yüklemi söylenmeyen bu cümlemin sonuna “görüyoruz, var” gibi sözler yüklem olarak getirilebildiği için bu cümle, eksiltilidir.

✓ Yüklemi yazılmadığı için eksiltili cümle durumunda bulunan aşağıdaki cümlelerin sonuna, yüklem olabilecek sözcükler, koyu renkle yazılmıştır.

- Kısa bir sessizlik... **(olur.)** Sonra müzik... **(başlar.)**
- Dalaman da bir çay molası... **(veriyoruz.)**
- Az veren candan, çok veren maldan... **(verir.)**

ÖRNEK-14

Aşağıdaki atasözlerinden hangisi eksiltili cümle olamaz?

- A) Bağı bayırda, tarla çayırda
- B) Harman yel ile, düğün el ile
- C) Atta karın, yiğitte burun
- D) Ağırılık altın kale, hafiflik başa bela
- E) Mermer iyi taştan, iyilik iki baştan

Anlamına Göre Cümleler

Olumlu Cümle

- ✓ Cümlelerin yüklemi fiilse eylemin gerçekleştiğini, isimse yüklemdeki kavramın var olduğunu söyleyen cümlelerdir.

- Kitapçıdan para harcamadan çıkabilmişti.

Bu cümlede “çıkabil-” eylemi gerçekleştiği için cümle olumludur.

Aşağıdaki cümlelerde yüklemelerin gerçekleşmesi ya da varlığı söz konusu olduğu için cümleler olumludur.

- Yaptıklarının etik olarak sorgulanması gerekliyordu.
- Çünkü derste bütün öğrenciler sınıftaydı.
- Havanın yağmurlu olması beni sinirlendiriyordu.
- Mevsimlerden kıştı ben bu şehirden giderken.

Olumsuz Cümle

- ✓ Fiil cümlesinde yüklem gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini, isim cümlesinde ise bahsedilen kavramın olmadığını söyleyen cümlelerdir.

- ✓ Fiil cümlelerinde olumsuzluk **-ma/-me (-maz/-mez)** ekleleriyle, isim cümlelerinde olumsuzluk **“yok, değil”** sözcükleriyle ya da **-sız/, -siz** ekleriyle yapılır.

- Hiç gün görmemişti zavallı kadın.
- Okul bugünlerde kalabalık değil.

Bu cümlelerde “görmemişti” eyleminin gerçekleşmemesi, “kalabalık” kavramının söz konusu olmamasından dolayı cümleler olumsuzdur.

- ✓ Aşağıdaki cümlelerde yüklemelerin gerçekleşmemesi ya da var olmamaları söz konusu olduğu için cümleler olumsuzdur.

- Onun gözleri eskisi gibi ışık saçmıyor.
- Getirdiklerin istediklerimin tamamı değil.
- Belki de onun hiç parası yoktur.

Anlamca Olumsuz Yapıca Olumlu Cümle

- ✓ Bazı cümleler olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük almadan da olumsuz anlam taşıyabilir. Bu tür cümlelere **anlamca olumsuz yapıca olumlu cümle** denir.

- Ona anlattıklarımı ne dinliyor ne de not alıyordu.

Bu cümledeki yüklemelerin hiçbirisi olumsuzluk eki almamıştır. Olumsuzluğu sağlayan “ne ... ne” bağlacıdır, bu yüzden cümle anlamca olumsuz yapıca olumlu bir cümledir.

- Benim bu kadar koşmaya yetecek gücüm mü var? (Yok.)
- Sanki olanların hepsi benim yüzümden. (Benim yüzümden değil.)

Anlamca Olumlu Yapıca Olumsuz Cümle

- ✓ Bu cümleler olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük aldıkları hâlde **olumlu anlam** taşır.

- Sen anlatırsın da ben dinlemez miyim? (Dinlerim.)
- Okulda olup bitenlerden habersiz değilim. (Haberim var.)

Bu cümlelerde yüklemeler (dinlemez miyim, habersiz değilim), olumsuzluk eki (-mez) ve olumsuzluk bildiren sözcük (değil) aldığı için yapıca olumsuzdur. Ancak bu cümlelerde söylenenlerin tersi kastedildiği için bu cümleler anlamca olumlu, yapıca olumsuzdur.

Soru Cümlesi

- ✓ Soru eki ya da soru sözcüklerinden birini barındırıp soru anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Ne zaman Eskişehir’e gideceğiz?
- Bu şarkıyı daha önce dinledin mi?

Şart Cümlesi

- ✓ Cümledeki yargının gerçekleşmesinin ya da gerçekleşmemesinin bir koşula bağlı olduğu cümlelerdir.

- Düzenli çalışırsak bu sınavı layıkıyla geçebiliriz.
- Haftaya ödemek şartıyla sana borç verebilirim.

İstek Cümlesi

- ✓ İstek anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Hafta sonu yüzmeye gidelim.
- Her şey gönlünüzce olsun.

Emir Cümlesi

- ✓ Emir anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Gelirken bana da su getir.
- Hemen kitaplarınızı açın.

Ünlem Cümlesi

- ✓ Ünlem ya da ünlem anlamı kazanmış sözcükleri içeren cümlelerdir.

- Hey, buraya baksana!
- Haydi, herkes evlerine!..
- Hiç beklemediğim bir anda karşına çıkmasın mı!

1. (I) Ben iyi bir öğrenci sayılabiliyordum. (II) Derslerimin birkaçı dışında hepsi iyi olmuştur. (III) Bunu bir tek ailem kabul etmezdi. (IV) Sürekli benim tembel olduğumdan yakınıp dururlardı. (V) Oysa sınıftaki öğrencilerin çoğundan daha akıllı ve zeki idim.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi yüklem türüne göre diğerlerinden farklıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

2. Irmak kenarındaki ince tahta köprünün yanında beş yaşlarında iki şirin kız vardı.

Bu cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A) Kurallı, olumsuz, fiil cümlesi
B) Devrik, olumlu, isim cümlesi
C) Kurallı, olumlu, isim cümlesi
D) Devrik, olumsuz, fiil cümlesi
E) Kurallı, olumlu, fiil cümlesi

3. Aşağıdakilerden hangisinde bitmemiş bir cümle durumunda dizeye yer verilmiştir?

- A) Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder
Dante gibi ortasındayız ömrün
B) Her doğan günün bir dert olduğunu
İnsan bu yaşa gelince anlarmış
C) Bir namazlık saltanatın olacak
Taht misali o musalla taşında
D) Zamanla nasıl değişiyor insan
Hangi resmime baksam ben değilim
E) Ayva sarı, nar kırmızı, sonbahar
Her yıl biraz daha benimsediğim

4. Aşağıdaki cümlelerden hangisi öge dizilişine göre diğerlerinden farklıdır?

- A) Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum.
B) Akşam olunca kimse kalmazdı bu karanlık sokakta.
C) Toplumun yaşadığı olumsuzluklar herkesi rahatsız eder.
D) Sanatçının ortaya koyduğu ürün, yaşamından izler taşır.
E) Mahallede ömürler akşamüstü başlar.

5. Bazen fark etmiyordu okuduklarının, beyinde yeni oyunlar meydana getirdiğini.

Aşağıdakilerden hangisi bu cümleyle öge dizilişi ve yüklem türü yönüyle özdeştir?

- A) Her söz insana bir yol gösterir sevgiye ulaşmak için.
B) Bunları tekrarlamaktan dilim dolanıyor artık.
C) Bence insan kendi çevresine faydalı olmakla övünebilir.
D) Bilim, tüm insanlık için mutluluk kaynağı olmalıdır.
E) Sen, beklemediğin davranışları en yakın arkadaşlarından görürsün.

6. Aşağıdaki atasözlerinin hangisinde yüklem bir söz öbeğinden oluşmaktadır?

- A) Şeytanla ortak buğday eken, samanını alır.
B) Ak gün ağartır, kara gün karartır.
C) Borç yiğidin kamçısıdır.
D) Acele işin sonu pişmanlık.
E) İşine hor bakan, boynuna torba takar.

7. Aşağıdaki dizelerden hangisinin yüklemi sözcük türü bakımından diğerlerinden farklıdır?

- A) Onlar, kaya diplerinde açmış çiğdemlere benzer.
B) Bütün köy çocuklarını getirin buraya.
C) Toprağı nasıl örterseniz öylece örtün beni.
D) Yalnızlıkta açarlar, kimse bilmez onları.
E) Ben köy öğretmeniyim, bir bahçıvanım.

8. Aşağıdaki atasözlerinden hangisi cümlenin anlamına göre diğerlerinden farklıdır?

- A) Vakitsiz öten horozun başını keserler.
B) Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır.
C) Devenin derisi eşeğe yük olur.
D) Köpek, ekmek veren kapıyı tanır.
E) Ne kızı verir ne dünürü küstürür.

9. Sırrını, dost bildiklerine açan bir insandır.
Bu cümlelerin devrik, olumsuz ve soru şekli aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Sırrını açmayan bir insan mıdır dost bildiklerine?
 B) Sırrını açmayan bir insan değil midir dost bildiklerine?
 C) Sırrını açan bir insan mıdır dost bildiklerine?
 D) Sırrını açan bir insan değil midir dost bildiklerine?
 E) Sırrını dost bildiklerine açan bir insan değil midir?

10. Bu, yepyeni bir yıl. Başlangıçlar önemlidir. Bir yıla nasıl başlarsan öyle gider. Her pazartesi başladıkların küçük bir adımdır ama ocak ayında yaptığın başlangıçlar daha büyüktür. Geçen yılı da kaç yaşında olduğunu da unut. Pırıl pırıl bir yıl var önünde. 365 gün, 12 ay, 52 hafta, 8.760 saat, 525.600 dakika... Bunları, seni sayılarla sıkmak için söylemiyorum. Zamanın bolluğunu görmeni istiyorum. Evet, kaç yaşında olduğunun da önemi yok. Bir ocak ayında kaybettiğimiz mimar, gazeteci ve yazar Aydın Boysan ilk kitabını yayımladığında 63 yaşındaymış. 97 yaşında ölünceye kadar da 40'tan fazla kitap yazmış.

Bu parçada kaç fiil cümlesi vardır?

- A) 3 B) 4 C) 5 D) 6 E) 7

11. Aşağıdakilerden hangisi sözde soru cümlesidir?

- A) Onun şirin mi şirin bir kardeşi vardı
 B) Ne kadar da yaramaz bir çocuk
 C) Ödevi nasıl yapacağıma henüz karar vermedim
 D) Biz ne günler gördük seninle
 E) Onların geç kalacağını ben nereden bileyim

12. (I) Çocuğunuza davranışları ile ilgili beklentinizi tam olarak öğretin (II) Bildiğini veya yaşı gereği bilmesi gerektiğini varsaymayın (III) Örneğin arabada iken nasıl davranması gerektiğini ve bunun gerekçelerini en ince ayrıntılarına kadar açıklayın (IV) Sonra da gittiğiniz yerde insanların nasıl davrandığını (V) Öğretilmeden yaptırılmaya çalışılanlar, çocuğun öz denetimini geliştiremez

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi eksilteli bir cümledir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

13. Aşağıdakilerden hangisi bir ünlem cümlesidir?

- A) Bu gidişle eve geç kalmaktan korkuyorum
 B) Ne söz dinlemez bir insansın
 C) Onun da elbette bir bildiği vardır
 D) Her gün bu anı düşünerek yaşlanacaksın
 E) Annem aşırı heyecana gelemmez

14. Aşağıdaki cümlelerden hangisi sadece özne ve yüklemden oluşmuştur?

- A) Çevre illere içme suyu sağlayan bir tesistir burası.
 B) Şiirlerinde duygularını açıkça dile getirmeyi benimsemişti.
 C) Apartmanımız bu yıl da ısınma sorunu yaşıyor.
 D) Bir hatıradır şimdi, dalgın uyuyan şehir.
 E) Arkadaşlarının her işine kendi işi gibi koşan bir dosttur.

15. Puslu ve sisli bir sonbahar sabahı, karşıımızdaki dağların üstünde kümelenmiş bembeyaz bulutları izliyorum.

Bu cümledeki öğelerin doğru sıralanışı aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) Yer tamlayıcısı - Özne - Nesne - Yüklem
 B) Özne - Nesne - Yüklem
 C) Zarf tümleci - Nesne - Yüklem
 D) Yer tamlayıcısı - Nesne - Yüklem
 E) Zarf tümleci - Yer tamlayıcısı - Yüklem

1064387

ÖĞRENCİ NO	YANITLAR
1 0 0 0 0 0 0	1 A B C D E 11 A B C D E
2 1 1 1 1 1 1	2 A B C D E 12 A B C D E
3 2 2 2 2 2 2	3 A B C D E 13 A B C D E
4 3 3 3 3 3 3	4 A B C D E 14 A B C D E
5 4 4 4 4 4 4	5 A B C D E 15 A B C D E
6 5 5 5 5 5 5	6 A B C D E 16 A B C D E
7 6 6 6 6 6 6	7 A B C D E 17 A B C D E
8 7 7 7 7 7 7	8 A B C D E 18 A B C D E
9 8 8 8 8 8 8	9 A B C D E 19 A B C D E
0 9 9 9 9 9 9	10 A B C D E 20 A B C D E